

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОПЕРИ

– Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/2309/1/05mtiiias.pdf>. – заголовок з екрану.

6. Очеретяна Н. М. Міжпредметні зв'язки в учбовому процесі професійно-технічних закладів освіти: методичні рекомендації / Н. М. Очеретяна. – Ужгород – 2006. – 43 с.

7. Прищеп О. Труднощі у засвоєнні графічних навичок письма шестилітніми першокласниками та шляхи їх подолання / О. Прищеп // Початкова школа. – 2000. – № 7. – С. 11 – 13.

REFERENSES

1. Hurova, Ye. M. (2000). *Pidhotovka ryky dytyny do pysma* [Preparing the child's hand for writing]. Kyiv: Elementary school, no. 5, pp. 61 – 62. [in Ukrainian].

2. Bohush, A. M. (Ed.). (2005) *Doshkilna lnhvodydaktyka. Khrestomatiiia. Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh pedahohichnykh zakladiv* [Pre-school linguodidactics. Readings a manual for students of higher educational pedagogical institutions]. Part I and II, Kyiv: Word, 720 p. [in Ukrainian].

3. Komenskiy, Ya. A. (1957). *Myr chuvstvennykh*

veshchei v kartynkakh [The world of sensual things in pictures]. Moscow: Uchpedgiz, 351 p. [in Russian].

4. Kravets, N. P. (2003). *Pidhotovka ryky dytyny do pysma* [Preparing the child's hand for writing]. Kyiv: Doshkilne vykhovannia, no. 10. pp.18–19. [in Ukrainian].

5. Mantula, T. I. *Intehrovane vykladannia ta predmetni zviiazky v istorychnomu aspekti sohodennia* [Integrated Teaching and Subject Relations in the Historical Aspect of the Present]. [Elektronic resource]. Available at <http://eprints.zu.edu.ua/2309/1/05mtiiias.pdf>. [in Ukrainian].

6. Ocheretiana, N. M. (2006). *Mizhpredmetni zviiazky v uchbovomu protsesi profesiino-tekhnichnykh zakladiv osvity: metodychni rekomendatsii* [Intersubject Communications in the Educational Process of Vocational and Technical Educational Institutions: methodical recommendations]. Uzhgorod, 43 p. [in Ukrainian].

7. Pryshchepa, O. (2000). *Trudnoshchi u zasvoienni hrafichnykh navychok pysma shestylitnimy pershoklasnykamy ta shliakhy yikh podolannia* [Difficulties in assimilating graphic skills of writing six-year first-graders and ways to overcome them]. Kyiv: Primary school, no. 7, pp.11 – 13. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 01.08.2017

УДК 37.036:782 – 053.5 (477)

Алла Владимірова, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти
Херсонського державного університету

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОПЕРИ

У статті розкривається значимість національної моделі української дитячої опери, яку створив М. Лисенко. Вона увібрала в себе ментальність українського народу, ліричну й декламаційну мелодику, реалістичні типи і характери героїв, що тісно пов'язані з мовно-словесною та фольклорною інтонацією. Дитяча оперна спадщина М.Лисенка є цінним педагогічним здобутком, який надає українському народу статусу самобутнього, унікального та активного суб'єкта історії, що має індивідуальні психологічні особливості.

Ключові слова: пісенний фольклор, дитяча опера, Микола Лисенко, українська народна пісня, естетичне виховання, початкова школа.

Літ. 6.

Алла Владимірова, кандидат педагогических наук, доцент
кафедры педагогики дошкольного и начального образования
Херсонского государственного университета

ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ ДЕТСКОЙ УКРАИНСКОЙ ОПЕРЫ

В статье раскрывается значимость национальной модели украинской детской оперы, которую создал Н. Лысенко. Она вобрала в себя ментальность украинского народа, лирическую и декламационную мелодику, реалистические типы и характеры героев, которые тесно связаны со словесной и фольклорной интонацией. Детское оперное наследие Н.Лысенко это ценное педагогическое достижение, которое предоставляет украинскому народу статус самобытного, уникального и активного субъекта истории, который имеет индивидуальные психологические особенности.

Ключевые слова: песенный фольклор, детская опера, Николай Лысенко, украинская народная песня, эстетическое воспитание начальная школа.

Alla Vladymyrova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Pedagogy of Preschool and Primary Education Department Kherson State University

THE AESTHETIC EDUCATION OF THE JUNIOR CHILDREN BY MEANS OF THE CHILDREN'S UKRAINIAN OPERA

Ukraine is one among the European countries where folklore still exists in its original form. Mykola Lysenko – the founder of the Ukrainian classical music, a collector and popularizer of folk art, a teacher, a scientist, a creator of the first children's opera was the first not only in Ukrainian music, but also in the world. Based on the achievement of the world classical opera, the unique traditions and creative experience of Ukrainian Music and Drama Theatre, Lysenko gave impetus to the development of the necessary genre as Ukrainian children's opera. The national model of Ukrainian children's opera, which was created by Lysenko, is a remarkable example of folk fairy-stories. It absorbed at the mentality of the Ukrainian people, lyrical and declamatory melody, realistic types and the characters, which are closely linked with folk intonation. His children's comic opera "Koza-Dereza", "Kock Ban" fantastic children's opera "the Winter and Spring" help children to fulfill the potential, to believe in the creative force, to achieve the success in learning, to ensure their own creative abilities. The musical fairy tale forms in the pupils of elementary grades the aesthetic outlook, enriches the sense of imagination, and encourages the creative thinking. The national song culture in Ukraine has a system of aesthetic education, and children's operas of Lysenko is the classic examples of the art of music and performing arts for children. This is a clear model of man's spiritual life, the direction of human existence. The folk song carries a national definition of the particular ethnic group, which inherits the tradition of a thousand years. In the context of today's, the folklore is on the new step of its development, which connects the humanity with the times of childhood and, at the same time is the most valuable source of enrichment of contemporary art. The term "people" scientists understand as the foundation of nations, which is capable of over the centuries and millennia to maintain the different phenomena of traditional culture and is less exposed to various influences. The researchers of the musical folklore note that the Ukrainian folk and contemporary music of author for children are widely displayed the child's life, with all its features: the perception of the world, the feeling to relatives, the family and comrades, the attitude to folk traditions, the customs and beliefs. Thus, the author emphasizes that the inclusion in the educational process of primary school children's opera based on folklore, the formation of aesthetic taste – a real need for the development of the modern educational system that moves from occasional moments of system modeling to its educational function.

Keywords: the song folklore, the child's opera, M. Lysenko, the Ukrainian folk song, the aesthetic education, a primary school.

Вступ. Національна культура органічно постає з природи людини і передається через наслідування, практику, імітацію, спілкування з покоління до покоління. Родинно-побутова культура відроджує багаті традиції національного пісенного фольклору. Її основу складають численні та незрівнянні ліричні мелодії про кохання, глибоку материнську любов, про ставлення до природи і свого краю, прив'язаність до отчого дому тощо. І не тільки українській культурі це притаманно, кожна культура прагне до гармонійного розвитку своїх складових, бо нація виражає своє інтелектуальне багатство, різноманітність своїх почувань і естетичних уявлень, психологічний устрій через багатство видів і жанрів, через посередництво культуротворчих засобів.

Постановка проблеми. Важливу роль в естетичному вихованні учнів початкової школи засобами національного пісенного фольклору відіграють музичні казки. Діти прагнуть розповідати улюблені казки, передають рухами та жестами характер героїв, голосом – тембр героя, а також музичні вставки до казок. За силою свого впливу музичні казки не мають собі рівних.

Незвичайні й виразні, прості і зрозумілі, захоплюючі та інтригуючі – вони формують в учнів молодших класів естетичний світогляд, збагачують почуття, уяву, спонукають творчо мислити. Незабутні музичні образи, створені народною фантазією, залишаються з людиною на все життя і передаються з покоління в покоління.

Душевна простота української народної пісні залучила до себе Миколу Віталійовича Лисенка (1842 – 1912) – українського композитора другої половини XIX – початку XX ст., основоположника української класичної музики, збирача й популяризатора народної творчості, педагога, вченого, творця першої дитячої опери – першої не лише в українській музиці, а й у світі. Спираючись на досягнення всевітньої класичної опери, неповторні традиції і творчий досвід українського музично-драматичного театру, М.Лисенко дав поштовх для розвитку такого необхідного жанру, як українська дитяча опера.

З небагатьох європейських країн, де фольклор ще існує у своєму первісному існуванні є Україна. Носіїв фольклорної спадщини, які спроможні передати пісенний репертуар природним шляхом від старшого до молодшого покоління з кожним

днем стає менше. В основному це люди похилого віку, бабусі, дідуся, жителі сільської місцевості. Тому постає проблема естетичного виховання учнів початкової школи засобами національного пісенного фольклору, одним із напрямків якого є постановка дитячих опер, в основу яких покладено українську народну пісню.

Аналіз основних досліджень і публікацій. На вирішенні загальних проблем музично-естетичного виховання учнів у науковій літературі актуалізують увагу такі вчені як Л. Аристова, О. Лобова, Л. Масол, Е. Печерська, О. Ростовський, Л. Хлебнікова та ін., формуванні естетичного ставлення до етномузичних цінностей В. Бутенко, С. Мельничук, Г. Падалка, О. Рудницька, Т. Танько та ін., витоках національного фольклору О. Боряк, О. Воропай, С. Килимник, В. Скуратівський, М. Стельмахович, та ін., естетико-виховних можливостях національного дитячого фольклору Г. Виноградов, Г. Довженко, М. Мельников та ін.

Науково-педагогічний пошук учених і діячів культури спрямовано на розкриття методичних аспектів використання на практиці національного пісенного фольклору (С. Миропольський, С. Русова, С. Стефанюк, В. Сухомлинський та ін.), здійснення музично-естетичного виховання дітей засобами національного пісенного фольклору (В. Верховинець, М. Леонтович, М. Лисенко, К. Стеценко та ін.).

Мета статті полягає в обґрунтуванні естетичного виховання молодших школярів засобами національного пісенного фольклору та розкритті потенціалу дитячих опер М. Лисенка, в основу яких покладено українську народну пісню.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національна модель української дитячої опери, яку створив М. Лисенко, “є чудовим зразком опрацювання народно-казкових сюжетів” [3, 88 – 89]. Вона увібрала в себе ментальність українського народу, ліричну й декламаційну мелодику, реалістичні типи і характери героїв, що тісно пов’язані з мовно-словесною та фольклорною інтонацією. Його дитячі комічні опери “Коза-дереза”, “Пан Коцький”, дитяча фантастична опера “Зима і Весна” допомагають дітям самореалізуватися, повірити у свої творчі сили, досягати успіху в навчанні, переконатися у власних творчих можливостях.

Лібрето опер “Коза-дереза”, “Пан Коцький”, “Зима і Весна, або Снігова Краля”, за мотивами та характерними образами народних казок створила Дніпрова Чайка (Л. Василевська – письменниця, поетеса, уродженка Херсонської губернії).

“Опері “Коза-дереза” призначалась для дітей молодшого віку, “Пан Коцький” – для дітей середнього віку, а “Зима і Весна” – для дітей і дорослих. У кожній опері Лисенко дає детальні ремарки щодо їх сценічного оформлення, поведінки персонажів, особливостей виконання тощо” [1, 69].

Серед видатних діячів українського мистецтва Микола Лисенко був своєрідним центром не тільки музичної, але й всієї української культури. На квартирі М.Лисенка часто збиралися відомі письменники, музиканти, артисти, художники: Іван Франко і Леся Українка, Михайло Коцюбинський і Микола Садовський, Нечуй-Левицький та Кропивницький та багато інших видатних митців. Ці збори переростали в літературно-музичні вечори.

Остап Лисенко (син композитора) згадує: “Завжди, скільки я пам’ятаю батька, він був зайнятий незліченними справами – то займався хором, то бував у Музичному товаристві, то давав уроки в школі, але знаходив час і для нас (своїх чотирьох дітей).

Діти, – говорить він, і чомусь відразу обличчя його стає серйозним, – я казку для вас написав, музичну казку. Хочу що б ви наші казки і пісні полюбили, полюбили народ наш.

Весь ранок грав нам батько і своїм хрипким голосом наспівував арії Кози-дерези та Лисички” [4, 5].

Це була перша дитяча опера М. Лисенка “Коза-дереза” (1888), яка і тепер хвилює маленьких слухачів. Опера для дітей: і слухачі, і виконавці – діти. Музична форма дитячої опери “Коза-дереза” – рондо (коло), в якій пісеньки-арії Лисички-сестрички (мотив народної пісні “Казав мені батько), Зайчика-лапанчика (мотив народної пісні “Добрий вечір, дівчино, куди йдеш”), Вовчика-братика (мотив народної пісні “Ой, під вишнею”), Ведмедя-товстолапа (мотив колядки “Ходив-походив місяць по небу”, Рака-неборака (мотив української народної пісні “І шумить і гуде”) чергуються з грізними відповідями Кози – дерези”).

В. Дяченко констатує: “Майже незмінну й одноманітну мелодію Кози-дерези супроводять дедалі гостріші і складніші гармонії, які неначе передають страх, що охоплює всіх звірів. І коли, нарешті, переможене страхіття залишає хату, юний слухач разом з героями опери переживає лисиччину перемогу” [3, 89].

Зав’язку сюжету висвітлює хор, який виступає в ролі оповідача, а у фіналі звучить бадьора маршова пісня “Ходім братця воювати” на мотив народної пісні “Про Купер’яна” (“Нехай же нас бог рятує”).

Народна художня творчість об'єднує два різновиди творчості – фольклорну та самодіяльну. “Вона постає справжнім джерелом національних традицій, в основу яких покладено міфо-поетичне відчуття світу, що розвивається як колективна, так і індивідуальна творчість. Зазначається, що етнохудожня творчість є невичерпною криницею естетичних почуттів, гармонійного розвитку людини, стосунків людини з природою, родиною, суспільством, основою створення високохудожніх образів” [5, 224].

Остап Лисенко пише: “Жодна репетиція не проходила без Лесі Косач – Лесі Українки... У нашій домашній театрі вона була й режисером, і балетмейстером, і костюмером... Іноді на репетицію приходив батько, він, як і всі ми, з нетерпінням очікував “прем'єри”. На виставі батько виконував “роль” оркестру. Грав, звично відбиваючи такти кивком голови. Леся на правах режисера увесь спектакль була “за лаштунками” і підбадьорювала нас як могла” [4, 6].

Непроста доля склалася для постановки на великій сцені дитячої опери “Пан Коцький” (1891). Це неважко побачити з доповіді, яку зберіг син Миколи Лисенка: “Пан Коцький, комична дитяча опера в 4-х д-ях. Текст Дніпровой Чайки, музыка М. Лисенко”.

В “содержании вышеназванной пьесы” (лисица и кот “одурачивают более крупных зверей: медведя, кабана, волка и др.”) цензор почувал намік (мало ли кого в Российской империи можно подразумевать под “крупными зверьми”) и крамолу (пример лисицы и кота заразительн, а посему не признал “возможным разрешить ее к напечатанию”).

Следствия доклада сказались немедленно: Главное управление по делам печати уведомило, что “означенное сочинение подлежит запрещению” [4, 6 – 7].

Все ж таки опера побачила світ. Дитяча опера “Пан Коцький” має ті ж музичні й танцювальні засоби виразності, що й “Коза-дереза”, але наявності арій, дуєтів, хорів, оркестрових номерів переконує, що твір більш складний у виконанні.

За допомогою влучних музичних звукообразжальних засобів композитор ілюструє “характери” звірів. Народна пісня залишається основою драматургії. На основі народнопісенних творів М.Лисенко будує арії, тріо, ансамблі, хори. В характеристиці образу Лисички звучить майже незмінна народна мелодія “Лугом іду коня веду”.

В другій дії “відома застольна українська пісня “Ой хто п'є, тому наливайте” є сюжетною й музично-тематичною основою тріо звірів, Ведмедя, Вовка і Кабана, що бенкетують на

лісовій галявині, а популярна ремісницька пісня “Про Купер'яна” використовується для побудови цілої динамічної сцени: звірі, зібравшись у коло, чекають Кота, щоб почастивати його. Виведені в пісні різноманітні типи, що по – своєму проявляють себе в момент небезпеки, чудово відповідають даній сценічній ситуації” [6, 379].

Дитяча опера “Зима і весна, або Снігова Краля” (1892), має свою особливу музичну мову. Вона відрізняється від двох попередніх опер вокальною складністю, динамікою. “Дуже колоритними є введені в оперу інтонації обрядових пісень, серед яких особливо виділяється чудова веснянка “А вже весна, а вже красна”. На ній побудовано фінальний тріумфуючий хор – узагальнення основної ідеї твору: перемоги світла над п'тьмою, радості – над печаллю і тугою, свята пробудження нових, свіжих сил, що витісняють все віджиле й старе” [1, 138].

Національна пісенна культура України є однією із систем естетичного виховання, а дитячі опери М. Лисенка – класичними зразками художнього музично-сценічного мистецтва для дітей. Це чітка модель формування духовного життя людини, напрямків її людського буття. Народна пісня несе в собі національно визначену частину конкретного етносу, який успадковує довготривалу тисячолітню традицію. В умовах сьогодення фольклор перебуває на новій сходинці свого розвитку, що з'єднує людство з часами його дитинства і, разом із тим, є найціннішим джерелом збагачення сучасного мистецтва. Під поняттям “народ” учені розуміють фундамент нації, що здатний протягом століть і тисячоліть зберігати різні явища традиційної культури і менше піддаватися різним впливам.

Дослідники музичного фольклору відзначають, що в українській народній і сучасній авторській музиці для дітей широко відображене життя дитини зі всіма її особливостями: сприйняття навколишнього світу, почуття до рідних, сім'ї та товаришів, ставлення до народних традицій, звичаїв та повір'їв.

У ньому відображено багатогранну і глибоку свідомість народу, його духовне багатство. У фольклорі містяться витоки оригінального світосприйняття, самобутнього тлумачення краси природи і людських стосунків. У думках, піснях, прислів'ях і приказках, скоромовках, лічилках та інших фольклорних перлинах у високопоетичній і глибоко ліричній формі знаходить відбиття культурно-історичний та мистецький шлях українського народу. У фольклорі – вся минувшина і доля України: періоди високих піднесень і трагічних падінь, національно-

визвольних і соціальних збурень, відчайдушної гайдамаччини і звитяжної козаччини, сторінки масового героїзму, епохи творчої праці і мистецького пізнання дійсності, оманливих надій та ілюзій, зневіри і зради.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Пісенний фольклор є творчим організмом, системою творчого мислення народу, виробленої віковими традиціями. Саме тому важливим є тонке проникнення в сутність фольклорного матеріалу, глибинний зміст народного художнього мислення. Адже національний пісенний фольклор існує в середовищі людей. Водночас у цьому процесі відіграють важливу роль окремі особистості – виконавці, носії фольклору – обдаровані співаки, люди, які зберігають у пам'яті значний репертуар народних пісень, які вміють заспівати щось цікаве, дотепне, добре володіють народним словом, створюють нові перлини. Дотепні діти змалку переймали досвід дорослих і ставали лідерами різних обрядових свят, розваг, ігор, колективного і сольного співу.

“Зважаючи на важкі умови, в яких доводилось творити Лисенкові як представникові, за словами М. Рильського, гнаної і переслідуваної національності, можна сміливо твердити: чимало з того, що композитор писав і надруковане складав у шухляді, було розраховане на майбутніх цінителів його музи. Багато-що в його новачках не одразу було сприйняте й усвідомлено. Процес пізнання триває і досі” [2, 92].

Отже, дитяча оперна спадщина М. Лисенка – невичерпна скарбниця народних реалістичних типів і характерів. Впровадження у навчально-виховний процес початкової школи дитячих опер на фольклорній основі, формування артистизму – це дійсна потреба розвитку сучасної освітянської системи, що переходить від епізодичності до системного моделювання її освітньої функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Д. Українська культура: Лекції. /Д Антонович// – Київ: “Либідь”, 1993. – С. 453 – 456.
2. Булат Т. Микола Лисенко. /Т.Булат// – К.: Муз. Україна, 1973. – 108 с.
3. Дяченко В. Микола Віталійович Лисенко. /В.Дяченко// – К.: Муз. Україна, 1968. – 120 с.
4. Лысенко О. Микола Лысенко: Воспоминания сына. /О Лысенко// – М. Изд. ЦК ВЛКСМ “МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ”, 1960. – 256 с.
5. Українські традиції /упор. та передмова О.В.Кавалевського; худож.-оформлювач І.В. Осипов/ – Харків: Фоліо, 2003. – 573 с.
6. Шреєр-Ткаченко О. Історія Української дожовтневої музики. /О.Шреєр-Ткаченко// – К.: Муз. Україна, 1969. – 588 с.

REFERENCES

1. Antonovych, D. Yu. (1993). *Ukrayinska kultura: Lektsiyi* [Ukrainian culture: Lectures]. Kyiv: Lybid, pp. 453 – 456. [in Ukrainian].
2. Bulat, T. Yu. (1973). *Mykola Lysenko* [Mykola Lysenko]. Kyiv: Musicis Ucraina, 108p. [in Ukrainian].
3. Dyachenko, V. Yu. (1968). *Mykola Vitaliyovych Lysenko* [Mykola Vitaliyovych Lysenko]. Kyiv: Musicis Ucraina, 120p. [in Ukrainian].
4. Lysenko, O. (1960). *Mykola Lysenko: Vospomynaniya syna* [Mykola Lysenko: Memories of a son]. Moscow: MOLODAYA HVARDIYA, 256 p. [in Russian].
5. Kavalewski, V. Yu. (2003). *Ukrayinski tradytsiyi* [Ukrainian traditions]. Kharkiv: Folio, 573p. [in Ukrainian].
6. Shreyer-Tkachenko, O. (1969). *Istoriya ukrayinskoyi dozhovtnevoyi muzyky* [History of Ukrainian pre-octobermusic]. Kyiv: Musicis Ucraina, 588p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.08.2017

“Найважливіша частина виховання – формування характеру”.

Костянтин Ушинський
педагог українського походження

“Виховання є засвоєння хороших звичок”.

Платон
давньогрецький мислитель

